

Deus ex machine

Мукачівський драматичний театр.

Вистава «Deus ex machine»

Сергій Васильєв:

Що й казати, своєчасніше нема куди: паростки фізичного театру, сучасні засновники якого вже досягли пенсійного віку, а деякі з них, зокрема, Піна Бауш, навіть відійшли в інший світ, нарешті пробиваються на українській провінційній сцені. Якщо ж без глузування, то, справді, «Deus ex machine» Мукачівського драматичного театру – з тривожним передчуттям очікувана перша ластівка популярного в світі театрального напрямку, хоча, у відповідності з відомим прислів'ям, наразі й не робить весни.

Це ентузіастичне видовище, судячи з усього, виникло поза планами театру, репетирувалося у вільний від основної роботи час, і це не може не приваблювати. З іншого боку, такі речі створюються колективно (серед авторів ідей, сценарію і постановки названо трьох осіб, напевно, додали своїх пластичних ремарок у це дійство й актори), а у семи няньок, подекують, дитя перетворюється на циклопа. Щось подібне відбувається і в даному випадку.

Як часто трапляється з неофітами, творці вистави виглядають дуже претензійно. Йдеться не лише про притчовий замах спектаклю, мовби якийсь небесний механік чатує у машині часу, котра диктує людям мелодії і ритми, а й, скажімо, про його жанрове визначення – «стімпанк-драма». Безперечно, щось вінтажне в оформленні вистави присутнє, але фантастики, а тим більше драми в ньому кінт наплакав. Претензійність, між іншим, близька подружка невігластва, скажу трохи м'якше, напівзнання («образованщини», як казав бородань Солженіцин).

Таку поверховість знань і суджень автори демонструють уже в пролозі, пояснюючи назву свого опусу. Вони, мабуть, черпаючи інформацію із Вікіпедії, стверджують, що Deus ex machine – синонім несподіваної, алогічної розв'язки, що сприймається винятково з іронією. Однак і генезис цього терміну, і його конотації значно ширші – навіщо вводити глядачів в оману, надто ж претендуючи на філософічність художнього вислову.

Загалом це продумане і вивірене видовище. Відчувається скільки інженерної винахідливості вкладено в центральний елемент декорації – ту саму машину (чи, може, шарманку?) часу, з її двома десятками коліщаток, що то прискорюються, то уповільнюються, то зупиняються, і це часто відбувається асинхронно. Можна в принципі прийняти і групу персонажів, які залежать від поведінки цього агрегата, хоча, зважаючи на притчовий характер видовища, цей натовп міг би бути й алегоричнішим.

Костюми, мабуть, відповідають ідеї стімпанку, хоча й вони могли б бути виразнішими, акцентованішими щодо вдачі героя або епохи, яку він мав би уособлювати. А от сам сценарій дійства, на жаль, дуже рихлий. Подій у ньому фатально бракує на виставу, що триває годину. Нарешті, найсуттєвіше. Постановники, зокрема, хореограф, на мій погляд, помилково вважають, що фізичний театр ґрунтується на побутовому русі та жесті. Однак насправді це не так. Цей рух зовсім не життєподібний і потребує чималого фізичного тренування і колосальної селекції. У мукачівській «Deus ex machine» дія на сцені виглядає мало не по-аматорськи.

Оскільки для акторів не придумано більш складних дій, ніж формальні пересування по сцені, а їхні характеристики намічені надзвичайно ескізно, то й сприймаються вони досить сірою масою. На її тлі вигідно виділяється Механік – не лише своєю шкірянкою та окулярами сталевара, а й метушливою діловитістю, яка принаймні вибивається із загального млявого ритму.

Цей дуже важливий для Мукачівського драматичного театру досвід (вартий продовження й удосконалення) є локальною, місцевою подією. У виставі надто багато огріхів, аби включати її до числа найкращих в Україні.

Ганна Веселовська:

Сучасний театр перебуває у постійному пошуку нових форм і естетичних комбінацій. Зокрема вистава «Deus ex machine» належить до такого нового напрямку в театральному мистецтві, як фізичний театр, що не так давно став поширюватися в Україні. Цей тренд пластичного театру опановують переважно невеликі незалежні танцювальні групи, які предметно вивчають техніку і прийоми фізичного театру, беруть участь у фестивалях і майстер-класах відповідного напрямку. Тож спроба молодих акторів Мукачівського театру Рудольфа Ланьо, Яни Дешко й Тетяни Суховірської самостійно опанувати цей напрямок, не маючи необхідної підготовки та навичок, була доволі ризикованим починанням.

І все ж, цю сміливу спробу можна тільки привітати, оскільки таким чином актори Мукачівського театру вирішили вийти із зачарованого кола провінційного театру, запропонувати глядачу щось принципово інше: спектакль, де через пластику подається буттєва філософська проблематика. Таким чином, можна стверджувати, що творча група, яка взялася за цей проект, вирішувала складне мистецьке завдання: новою образною мовою говорити про серйозні речі, котрі в щоденній метушні залишаються непоміченими. Оскільки сценарій вистави – це самостійна творчість акторів, які також підібрали музику, немає сумнівів в ексклюзивності спектаклю, поява якого вмотивована суто художніми цілями.

В основі режисерського задуму та його сценічного втілення лежить намагання інвентаризувати наше повсякдення з точки зору вічності. Люди ходять, паруються, сваряться, інтригують, а насправду всі вони знаходяться під владою величезного механізму, подібного до годинникового, із коліщатками, що невідносно рухаються.

Окрім звичайних людей, на сцені присутня дивна особа – чоловік у шкіряному одязі, великих окулярах, рукавицях-ножицях. Очевидно, що він є механіком цієї машини, і від нього немало залежить що буде з людьми. Так, втручаючись у роботу машини, він порушує звичний рух людей, вони стають механічними ляльками, а потім дичавіють. Тобто, згідно з авторським задумом, у вселенської машини є якийсь шалений механік. Водночас у цього ж механізму є інший володар, який, полагодивши машину, може відновити рівновагу та спокій.

Вистава має назву «Deus ex machine», тобто «Бог із машини». Якщо відкинути, що так звався прийом в античному театрі, відповідно до якого все вирішувалося фінальним втручанням одного із Богів у хід подій, то у версії Мукачівського театру це висловлювання має дещо іронічний характер. Адже той, хто уявляє себе Богом і має владу над людьми, виявляється жалюгідною потворою, чию руйнівну діяльність, нехай і не одразу, може виправити інша істота – звичайна уміла порядна людина, справжній майстер. Таке потрактування Бога з машини є доволі сміливим та інноваційним, шкода тільки, що втілення задуму не є точним, а способи його сценічної реалізації надто дилетантські.

Попри складний і неоднозначний задум, можна говорити про композиційну стрункість вистави, де чітко виділяється експозиційна частина, кульмінація, розв'язка. Також завдяки сценографії – у глибині сцени споруджено великий механізм, схожий на годинниковий, увиразнено світ ірреальний, той що панує над людьми, і світ людей: актори одягнуті у повсякденний одяг. Поза тим, стрункість композиції і структури робить сценічне дійство схематичним, передбачуваним. Однолінійність сюжету, позбавленого інтригуючих поворотів, додаткових нюансів, створює враження наївної оповіді. Ймовірно, якби цей наївний нарратив передавався через складний пластичний малюнок, оригінальні прийоми фізичного театру, то вистава набула б ознак художньо-цілісного твору. У запропонованому ж варіанті все, що відбувається на сцені, схоже на сумлінне, але схематичне відтворення роздумів про людське буття.

Рівень виконання у виставі Мукачівського театру «Deus ex machine» – її найслабше місце. Природність і органічність поведінки акторів на сцені зовсім не гарантує їм виразності. Вони позбавлені артистизму, що найбільш помітно у виконавця ролі негативного Механіка машини.

Основними елементами пластичних рисунків дійових осіб стали побутові рухи, акробатичні трюки, поодинокі танцювальні па й активна жестикуляція. На жаль, саме жестикуляція, яка не відрізняється різноманіттям, є головним виражальним засобом у більшості виконавців.

Цікавий задум і смілива спроба вийти за межі репертуарного провінціалізму, – все це зробило мене прихильницею вистави. Її недосконалість – свідчення того, що авторський колектив перебуває у процесі навчання, що вони, швидше, учні, ніж повноцінні творці у цьому жанрі. Вочевидь творчий потенціал акторів Мукачівського театру в цій виставі повною мірою не розкрився, а тільки був означений. Але це безумовно заслуговує на повагу.

На театральній мапі України відчувається дефіцит такого напрямку, як фізичний театр, що користується популярністю у європейської публіки. Тому хочу підтримати виставу «Deus ex machine» і, попри всі її недоліки, рекомендую включити до шорт-листа фестивалю-премії «ГРА».

Майя Гарбузюк:

Добре, що група акторів цього театру випробовує нові сучасні мистецькі прийоми та мову, шукає невербальних засобів виразності, непобутових тем. Зупинившись на стилістично складному жанрі стімпанк-драми, творці вистави тим самим поставили перед собою дуже непросте завдання створити авторський спектакль із розробкою сюжету, персонажів, простору, пластики. Та не все виявилось їм під силу.

Якщо сама історія про час, боротьбу добрих і злих сил зрозуміла й вічно актуальна, а її окремі персонажі виразні та дієві, то в цілому і загальна фізична, і пластична підготовка виконавців залишають бажати кращого. Пластичне вирішення базується на хореографічній мові, але якість танцювальної лексики далека від оригінальної. Мізансценування хореографічних номерів викazuje «постановочно-концертний» досвід хореографів, який має мало спільного з мовою театру, театального простору (останній визначається не лише паралельними до рампи лініями-магістралями, а має набагато складнішу структуру, що її повинен виявити та опанувати хореограф-постановник).

Можна побажати авторам і виконавцям вистави подальшого розвитку – зокрема через участь у спеціалізованих семінарах, що їх проводить НСТД України. Декларування студійної роботи за принципами «біомеханіки» дивує, оскільки наслідків такої роботи не помітно у пропонованому спектаклі. Ані про особливу виразність тіла акторів, ані про пластичну/фізичну культуру поки що говорити не доводиться. Тому, припускаю, набагато кориснішим було б звернення до сучасних, розроблених і студійованих в Україні та світі, тренажів, запрошення педагогів і постановників, які б змогли якнайшвидше та результативніше допомогти творчим ініціативам театру зреалізуватися на достатньому мистецькому рівні.

Тож вистава не може входити до найкращих в Україні, оскільки вона репрезентує початкові стадії творчого пошуку митців, а не новий, вагомий для України творчий досвід.

Анна Липківська:

Вистава «Deus ex machine» являє собою нечастий у сучасному театральному житті (а надто – в переважно інерційному, замкненому на собі існуванні периферійного театру) випадок цілковитої, нічим не замуленої творчості: молоді актори самі склали сюжет, підібрали музику, zorganizували колег – і створили сценічний продукт, який зрештою був включений до репертуару. При цьому автори вистави не пішли найлегшим шляхом, не взяли «самогравальну п'єсу», аби спокійно скористатися з уже напрацьованих навичок: вони мало того, що вирішили обійтися без слів, на рівні пластики (як побутової, так і з натяком на контемп), а спробували створити на кону такої собі універсальної моделі світу й поставити філософські питання, повз які пересічні люди (у тому числі персонажі спектаклю) у буденному житті «проскакують», не замислюючись та не рефлексуючи.

Зазначена модель світу має своїм осередком величезну машину, подібну до годинникового механізму, де коліщата невпинно рухаються. Навколо неї триває звичне життя: гід проводить екскурсію, електрики вішають гірлянди, подруги зустрічаються за кавою тощо. Хіба що дивний персонаж у шкірі, окулярах та з пальцями-но-

жизнями (стиль вистави визначено постановниками як «стімпанк») ходить між людей, спостерігає за ними і зрештою, певне, вирішує поекспериментувати: починає розбирати машину.

Персонажі, кожний з яких на початку існує у власному малюнку та ритмі, декілька разів завмирають у стоп-кадрі; надалі люди перетворюються на механічні ляльки, а згодом – узагалі на оскаженілий натовп, котрий залазить у рештки машини, доламує її, до того ж є агресивним і щодо «Бога». Тільки поява другого «Бога», не одразу, не з першої спроби, але встановлює гармонію: машину полагоджено і запущено, а перший «Бог» сходить до людей і стає одним із них.

Ідея «бога з машини» (прийом, що походить з давньогрецького театру) набуває тут оригінальної інтерпретації: «Бог» – швидше наглядач за «механізмом світу», намагання втрутитися у роботу якого обертається проти самого «Бога», а на землі, серед людей, очевидно, повно «розжалуваних богів»... Ці міркування можна продовжити – адже запропонована авторами вистави історія – геть не така проста, як здається на перший погляд, і тлумачити її можна по-різному, що свідчить про нестандартність мислення постановників.

Предметний світ спектаклю чітко розділений на побутовий (актори працюють на сцені, очевидно, у власному одязі) та «стімпанк»-іреальний (машина, одяг, аксесуари «Богів»). Віддаючи наступникові «пальці-ножиці», потрібні для скріплення головного колеса механізму і перевдягаючись у прості штани, сорочку, плащ, «Бог» перетворюється на людину.

Пластика у виставі теж «розділена» на два плани: побутові рухи людей (в кожного – свої) – і танцювально-акробатичні епізоди, де «схиблення» персонажів, наростання в них безтямної агресії має пластичні еквіваленти, і де люди постають уже не індивідуалізовано, а як «гвинтики» натовпу.

Саме цей, суто хореографічний чинник вистави потребував би більшої проробки та оригінальнішого, різноманітнішого пластичного малюнка, – звісно, краще було б, якби до постановки долучився високопрофесійний балетмейстер. Але оскільки перед нами – самостійна робота, то зрозуміло, що це містить у собі і позитивний, і негативний бік.

Актори – цілковито природні, розкуті, органічні у побутових сценах (останні можна навіть було б розширити, охопивши також і зал, – виконавці спокійно могли б грати й за більшого інтерактиву). Але, звичайно, рівень їхньої хореографічної підготовки (що не дивно для трупи драматичного театру) є недостатнім для втілення складних постановочних завдань.

Постановка вистави без слів – розумний хід з боку театру, який наразі перебуває у процесі переходу з російської мови на українську. Втім це не розв'язує мовної проблеми, щодо якої мукачевцям треба докласти великих зусиль.

Хочу зауважити, що ситуація у номінації «За найкращу пластичну/хореографічну виставу», на жаль, склалася таким чином, що вибору в експертів практично немає. Однак вважаю, що варто було б заохотити мукачевців за творчу ініціативу, серйозність поставлених проблем, креативність і бажання вирватися за звичні рамки, що вкрай рідко побачиш у більшості театральних колективів України.

Анна Ставиченко:

Спектакль є прикладом фізичного театру, де головним інструментом виступає тіло акторів. Інтерес до такої форми висловлювання свідчить про відкритість театру до експериментальних пошуків. Матеріалом, на якому будується вистава, є фантазмагорична історія про залежність людських життів від таємничої машини, що продукує музику. Збій машини призводить до апокаліпсису, врятувати світ може лише самопожертва Механіка, завдяки якій машина знову працює і люди повертаються до життя.

Ідея твору та розробка сюжету – досить наївні, за умов невеликої адаптації виставу можна було б запропонувати дитячій або молодіжній аудиторії. На користь такого рішення могла б зіграти й оригінальна стімпанк-естетика, в якій витримані сценографія та костюми Механіка й Рятувальника. Загалом, як спектакль для великої сцени, «Deus ex machine» виглядає недостатньо розвиненим і за сюжетом, і за його сценічним втіленням, роботою із засобами фізичного театру та музичним рядом.

Вистава потребує істотної доробки й не може входити до переліку найкращих в Україні.

Алла Підлужна:

У цій пластичній драмі, де умовність й асоціативність відіграють значну роль, метафору людського світу представлено в образі великої химерної машини з безліччю коліщаток. Коліщата крутяться, все живе, існує. Це тло, яке представляє плин життя людей. Візуальна констатація вислову: Людина – маленький гвинтик загального механізму буття.

Дійові особи, котрі виглядають, як звичайні люди у побутовому одязі, хаотично рухаються, ходять, сміються, кохають, сваряться, сидять, лежать, залазять на драбину... Одне слово – живуть! І руйнують своїми діями цей світ, не замислюючись над його крихкістю й незахищеністю.

Дійство розгортається у низці пластичних етюдів на теми людських реалій. Вигадали працює конструкція машини, рівні якої актори використовують для різних пластичних комбінацій. Дивовижний роботоподібний персонаж існує відокремлено – він займається налаштуванням і обслуговуванням машини-світу.

Цей персонаж представляє образ вищого розуму, прогресу. Його не бачать люди, які метушаться навколо. І лише тоді, коли вони, наче ляльки, у яких закінчився завод, падають на підлогу, зрозуміло, що у природі стається збій. Машина ламається, коліщатка припиняють рух. Мовою пластики постановники ілюструють думки: людина – гвинтик загального механізму, і якщо не берегти навколишнє середовище, настане катастрофа.

Краса врятує світ. Цей відомий постулат постає у виставі в образі рятівника, Музиканта зі скрипкою. Чарівними звуками інструмента він «запустить» цей світ знову, на новий виток існування. Полагодило зруйновані

деталі, зістикує роз'єднані частини – і машина запрацює, відновляться зниклі звуки й музика, закрутяться коліщатка, приводячи в рух усе.

Також прочитується ідея самопожертви людини заради інших, заради майбутнього в образі Механіка, котрий не вберіг Машину. Його самопожертва допомагає людям. Фінал дарує надію. Світ врятовано. Персонажі-люди піднімаються з підлоги, оживають, ніби вперше бачать усе навколо. Це як процес переродження, поява нового покоління.

Фантазія постановників вистави творить образ світу на досить простій і зрозумілій основі, глядачі легко розуміють сенс пластичних ілюстрацій усіх перипетій сюжету. Головне – емоції від роздумів про те, якою може бути людина, якими є її стосунки з природою, наскільки вона відповідальна за навколишній світ. Стосовно мистецтва театру цю метафору можна потрактувати таким чином, що актори – відповідальні за своїх глядачів, за той світ прекрасного, що показують їм зі сцени. Моральний висновок вистави: і митці, і споживачі мистецтва однаковою мірою несуть відповідальність за нього.

